

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 49 Volume: 10 Issue: 49

Nisan 2017 April 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ DUYARLILIĞI GRUP REHBERLİĞİ PROGRAMININ PSİKOLOJİK DANIŞMAN ADAYLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN TUTUMLARINA ETKİSİ
THE EFFECTS OF GENDER SENSITIVITY GROUP GUIDANCE PROGRAMS ON COUNSELOR CANDIDATES' GENDER ROLES ATTITUDE

Melike KOÇYİĞİT ÖZYİĞİT*
Erkan ALKAN**
Müge YILMAZ***

Öz

Toplumsal cinsiyet rolleri; sağlık, ekonomi, siyaset ve eğitim gibi pek çok alanda araştırmalara konu olmaktadır. Söz konusu araştırmalar iki cinsin toplumsal alanda temsil yetlerinin farklılığını ve eşitsizliğini ortaya koymakta, bu farklılığı ve eşitsizliği oluşturan ve yeniden üretilmesine neden olan boyutları ele almaktadır. Bu araştırmada ise ruh sağlığı çalışanı olarak psikolojik danışmanların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farkındalık kazanmasının, cinsiyet rollerine duyarlı bakış açısına sahip olmasının önemi vurgulanarak, "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Duyarlılığı" grup rehberliği programının, psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutumlarına etkisi incelenmiştir. Bu amaçla, 30 psikolojik danışman adayını deney, kontrol ve plasebo grubu olarak 3 grup halinde araştırmaya katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Altı hafta süren Toplumsal Cinsiyet Rollerini Duyarlılığı grup rehberliği programının sonunda, programa katılan psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutum son test puanlarının programa katılmayanlara göre anlamlı düzeyde arttığı görülmüştür. Yapılan izleme ölçümü ise deney grubundaki puan artışının izleme ölçümlerinde düştüğünü ancak yine de grubun ön test sonuçlarından yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırmanın bu bulguları ışığında, psikolojik danışmanlara da toplumsal cinsiyet rollerine duyarlılığı kazandırılmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Psikolojik Danışman, Psikolojik Danışman Adayı, Toplumsal Cinsiyet.

Abstract

Gender roles; are the subject of research in many fields as health service, economics, politics and education. These studies reveal the disparities and inequalities of representation of the two genders in the social sphere, and discuss the dimensions that make up this disparity and inequality and cause them to be reproduced. In this study, with emphasis on the importance of gaining awareness of the gender roles and having a gender-sensitive perspective of counselors as a mental health employee, the "Gender Roles Sensitivity" group guidance program's effect to egalitarian attitudes toward gender roles of counselor candidate has been studied. For this purpose, 30 counselors candidate participated in 3 groups as experimental, control and placebo groups. Gender Roles Attitude Scale was used as data collection tool in the study. At the end of the six-week Gender Role Sensitivity group guidance program, it was seen that counselors candidates' post-test scores participating in the group guidance program increased significantly compared to those who did not participate in the program. The follow-up measurement showed that the increase in points in the experimental group fell in the follow-up measurements but is still higher than the pre-test results of the group. Lastly, suggestions were made for the counselors to gain sensitivity to gender roles in the light of the research findings.

Keywords: Gender Roles, Gender Equality, Counselor, Counselor Candidate, Gender.

GİRİŞ

Günlük yaşamda ve dilde genellikle herhangi bir ayrıma gidilmeden birlikte ifade edilse de, cinsiyet temelinde şekillenen biyolojik özellik, "cinsiyet (sex)" ile bu özelliğin üzerinde inşa edilen toplumsal durum ise "toplumsal cinsiyet (gender)" terimleri ile isimlendirilerek birbirinden ayrılmaktadır (Vatandaş, 2007). İnsanları, kadın ve erkek olarak gruplandırmak ve farklılaştırmak için kullanılan ölçütlerden ilki doğuştan getirilen bir özellik olarak cinsiyettir (Atış, 2010; Bora, 2008; Kaypak, 2014). Cinsiyet, bireyin kadın ya da erkek olarak sahip olduğu genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleridir (Vefikuluçay, Zeyneloğlu, Eroğlu & Taşkın, 2007). Cinsiyet, bireyin, mevcut genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri dolayısıyla kadın ya da erkek olarak nitelenmesini (Dökmen, 2010) yani er ya da dişi olmayı ifade ederken (Vatandaş, 2007) toplumsal cinsiyet (gender), kadın ve erkek arasındaki farklılıklarının, biyolojik değil, kültürel bir olgu

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, mlkocyigit@ege.edu.tr

** Uzman Psikolojik Danışman, Swansea University, Abnormal and Clinical Psychology, Birleşik Krallık, erkan.alkan@gmail.com

*** Doç. Dr. Terapihane Kişisel Gelişim, Danışmanlık ve Eğitim Merkezi, Samsun, mgylmz1@gmail.com

olarak değerlendirilmesiyle ortaya çıkan (Demir, 2006), kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rol ve sorumluluklarını, kişilik özelliklerini ifade etmektedir (Akın & Demirel, 2003; Kaypak, 2014; Oakley, 1985; Terzioğlu & Taşkın, 2008; UNIFEM, 2007; UNESCO, 2000). Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıklardan dolayı değil, farklı kültürlerde, tarihin farklı zamanlarında ve farklı coğrafyalarda (Kaypak, 2014) toplumun kişiyi kadın ve erkek olarak nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, nasıl düşündüğü ve nasıl davranmasını beklediği ile ilgili bir kavramdır (Akın & Demirel, 2003).

Bireyin toplumun bir parçası haline geldiği, kimlik edindiği ve cinsiyet kalıplarını edindiği bir süreç olan toplumsallaşma sürecinde (Kaypak, 2014) kadın ve erkeğin toplumda varoluş biçimi, doğmadan önce başlayarak bireyin yaşamını şekillendirmektedir (Gümüsoğlu, 2008). “Bebeğin içine doğduğu toplum, onu, kadın ve erkeğe uygun gördüğü davranış kalıpları içinde şekillendirmektedir. Buna göre çocukların beslenme tarzlarından, giysilerine, oyuncaklarına, kitaplarına, çizgi filmlere, bilgisayar oyunlarına, okula ilk adımını attığında karşılaştığı ders kitaplarına dek her şey iki cinsin uygun olduğu varsayılan imgelerle yüklüdür” (Gümüsoğlu, 2008: 40).

Toplumsal cinsiyet olgusu, toplumun bireylerden beklediği davranış modelleri olarak değerlendirildiğinde, toplumsal uyumun sürekliliğini sağlamak adına her bireyin, kendisine belirlenmiş bu davranış modelleri içerisinde bir davranış modeli kurgulamak durumunda olduğu görülmektedir (Özdemir, 2010). “Her birey dünyaya verili bir biyolojik cinsiyetle (kız ya da erkek olarak) gelmektedir ve hangi kültürde, çağda yaşanırsa yaşansın, kız ya da erkek olarak doğmak, tıpkı ölümlü olmak gibi, biyolojik varlığın bir niteliği olarak kabul edilmektedir. Ancak daha doğum öncesinde kız bebeklerin eşyaları için pembe, erkek bebeklerin eşyaları için mavi rengin tercih edilmesiyle başlayan süreç, erkeklerin ve kadınların yapabileceği işler konusunda da yapay ayrımlar üretmektedir. Bu çerçevede erkek cinsiyeti ile kadın cinsiyeti arasında toplumsal yaşama katılma düzeyi açısından farklılıklar oluşmaktadır. Böylece iki cinsin toplumsal alanda temsil yetileri farklılaşmakta, kadın cinsiyeti daha çok ev gibi özel alanda kalırken, erkek cinsiyeti dışarıda her türlü kamusal alanda kendini ifade etmektedir. Çalışma yaşamından siyasete, sivil toplum örgütlenmesinden eğitime kadar her türlü kamusal alanda iki cinsin temelindeki bu farklılık toplumsal cinsiyet eşitsizliği olarak tanımlanmaktadır” (Dökmen, 2004).

Toplumsal cinsiyette eşitlik tanımı ise yasalar önünde kadın ve erkeğe eşit davranılmasını, aile ve toplum içinde kadın ve erkeğin, kaynaklardan, fırsatlardan ve hizmetlerden eşit yararlanmalarını içermektedir (World Health Organization-WHO, 1988; Ecevit, 2010). Bir toplumdaki tüm insanların kendilerini gerçekleştirme sürecinde kalıplaşmış toplumsal cinsiyet yargılarınınca dayatılan herhangi bir sınırlama olmaksızın özgürce seçim yapabilmeleri ve toplumsal yaşamın her alanına eşit katılabilmeleri esastır (Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Forumu, 2015). Ancak Türkiye’de kadınlar toplumda daha çok aile görevlerine uyumlu işlerde yoğunlaşırken, erkeklerin yüksek statü taşıyan, karar vermeyi gerektiren iş ve mesleklere yönelmesi (Terzioğlu & Taşkın, 2008), kadınların, toplumda daha özgür olması nedeniyle erkek olmayı tercih edeceğini belirttiği araştırma sonuçları (Kahraman, 2010), toplumsal cinsiyetteki eşitsizliğin kadınların aleyhine olduğunu göstermektedir. Günümüzde kadın her ne kadar geleneksel annelik ve ev kadınlığı rollerinin dışında; erkeklerle eşit koşullarda eğitime katılmaya, bir meslek sahibi olmaya, ekonomik bağımsızlığını ve karar verme hakkını elde ederek toplum içinde güçlenmeye başlasa da (Terzioğlu & Taşkın, 2008), toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara yüklediği sorumluluklar kadın yaşamında güçlükler neden olmaya devam etmektedir. Halen, toplumun, cinsiyeti nedeni ile “kadın cinsiyetine” biçtiği rol ve beklentileri kadının insan haklarından sayılan bazı haklarını elde edememesine, kullanamamasına yol açmaktadır. Cinsiyeti nedeniyle kadınlar, doğum öncesinden başlayarak (gebeliğin istenilmemesi, isteyerek yapılan düşükler, ihmal); ergenlik döneminde (toplumsal baskı, taciz, istenmeyen gebelik, paralı seks); yetişkinlik döneminde (istenmeyen gebelik, doğum sonrası komplikasyonları, anne ölümleri) ve menopoza ve sonrası dönemde (ihmal) sorunlar yaşamaktadır (Akın & Demirel, 2003). Araştırma sonuçları da kadınların eğitim olanaklarında, evlilikte, eş seçimlerinde karar verme ve çalışma hayatına girebilme konularında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devam ettiğini göstermektedir (Kahraman, 2010). Üniversite öğrencileriyle yürütülen bir çalışmada ise çalışma yaşamı ve evlilik yaşamı ile ilgili alanlarda erkeklerin daha geleneksel görüşlere sahip oldukları, toplumsal yaşam ve aile yaşamı ile ilgili önermelerde ise kız ve erkek öğrencilerin eşitlikçi görüşlere sahip oldukları görülmüştür (Yılmaz ve diğ., 2009). Diğer bir çalışmada ise çalışma yaşamı, toplumsal yaşam, evlilik ve aile yaşamı ile ilgili alanlarda erkeklerin daha geleneksel bakış açısına sahip oldukları saptanmıştır (Vefikuluçay ve diğ., 2007).

Her ne kadar kadınların aleyhine daha fazla eşitsizlik olduğu vurgulansa da, bireyin yaşam tarzından, mesleki tercihlerine kadar pek çok yapıyı etkileyen bir unsur olarak toplumsal cinsiyet değerlerinin, her iki cinsiyet üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Cinsiyetlere özgü bazı özellikler bulunsun da bireylerin cinsiyet kalıplarını ve tutumlarını belirleyen esas faktör kültürdür. Ancak toplumsal yapının statik olmaması değişimlere açık, dinamik bir yapı karakterinde olması, bünyesinde yer alan sosyal ilişkilerin ve

değerlerin de zamanla etkilenmesine ve değişmesine neden olmaktadır. Bu çerçevede toplumsal davranışların önemli bir belirleyicisi olan cinsiyetle alakalı roller ve değerler de zamanla çeşitli faktörlerin etkisiyle değişebilmektedir. Kültürün kadına ve erkeğe yönelik belirlediği rol ve modellerde meydana gelen bu değişme ve farklılaşmalar, sosyal ilişkilerin niteliğine tesir ettiği gibi yeni rol ve davranışların ortaya çıkmasına da sebep olmaktadır (Bhasin, 2000; Ersoy, 2009). Dolayısıyla gerek cinsiyet rollerinin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması ve giderilmesi gerekse yeni davranışlara uyumun kolaylaştırılması amacıyla çeşitli projeler geliştirilmekte ve uygulanmaktadır. Toplumsal sorumluluğun paylaşılması anlamında da bu alanda yapılacak çalışmalarda, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, üniversiteler, meslek örgütleri gibi tüm sosyal taraflar ile birlikte hareket edilmesinin önemli bir güç birliği oluşturacağı düşünülmektedir (Karakoç, 2005). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önlenmesinde; toplumsal cinsiyet ayrımcılığı olgusunun varlığının kabul edilmesinin, geleneksel ve kültürel temellerinin farkında olunmasının, toplumda cinsiyet ayrımcılığının gerçek boyutunun saptanmasının ve toplumun bilgilendirilmesinin gereği vurgulanmakta (Kaypak, 2014) yapılan çalışmalarda bireyden başlayarak tüm toplumda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda duyarlılık kazandırılması amaçlanmaktadır.

Özellikle üniversite öğrencileriyle yürütülen araştırma sonuçları, üniversite eğitiminde toplumsal cinsiyet bakış açısına yönelik hala geleneksel görüşlere sahip olan öğrencilerin olduğunu, aydın bireyler yetiştirmeyi hedefleyen üniversite eğitiminin bu hedefini tam anlamıyla gerçekleştiremediğini ve öğrencilere temel mesleki bilginin yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda duyarlılık kazandırılmasının gereğini göstermektedir (Vefikuluçay ve diğ., 2007; Yılmaz ve diğ., 2009). Sınırlı sayıda olmakla birlikte söz konusu araştırmalarda çalışma grubu olarak öğretmen adaylarının (Esen, 2013; Yaman-Efe & Ayaz, 2013), hemşirelerin (Zeyneloğlu, 2008) seçildiği dikkat çekmektedir. Bu araştırmalarda gelecek nesil olarak üniversite öğrencilerinin hem de eğitici rolü üstlenecek (Vefikuluçay ve diğ., 2007) öğretmen adayları ile sağlık hizmeti sunan hem cinsiyetleri hem de bakım verici rolleri nedeniyle sorumluluk üstlenen (Zeyneloğlu, 2008) hemşirelerin görüşlerinin belirlenmesi önemli bulunmuştur. Çünkü aileden eğitmenlere, yönetimden idari personele, hizmetliden güvenlik görevlisine uzanan, öğrenci ile muhatap olan her bireye çeşitli düzeylerde sorumluluk gerektiren duyarlılık kazandırma sürecinde (Öngen & Ayaç, 2013) pek çok meslek elemanına rol ve sorumluluklar düşmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda duyarlılık, ruh sağlığı çalışanı olarak psikolojik danışmanların da sahip olması gereken bir özelliktir. Psikolojik danışma sürecinde, bireyin iyilik halini etkileyen pek çok durumla ilgilenen psikolojik danışmanlar, danışanları ile kurdukları diyalog aracılığıyla onlara yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerle baş etmelerine destek olmakta, kendilerini tanımalarına ve iyilik hallerini arttıracak kararlar vermelerinde danışanlarına eşlik etmektedir (Corey, 2008). Psikolojik danışmanlık mesleği de, bireysel güçleri, problemleri, bunlarla baş etme durumlarını, uyum becerilerini, gelişme ve değişme potansiyellerini daha iyi anlamak için gelişim, çok kültürlülük, cinsiyet rolü ve yaş farklılığının önemine bağlı kalmaktadır (Croese, Nicholas, Gobble & Frank, 1992). Bu faktörlerden biri olarak toplumsal cinsiyet kavramının da psikolojik danışma süreci üzerinde güçlü bir etkisi olduğuna inanılmaktadır. Danışanın cinsiyet rolleri ve cinsiyet rolü geçmişi, kültürün her iki cinsiyetten nasıl davranmalarına ve düşünmelerine ilişkin beklentileri bu süreci etkilemektedir (Scher & E.Good, 1990). Psikolojik danışman, psikolojik danışma sürecinde, yaşam rollerinde ve tercihlerinde önemli bir faktör olarak cinsiyet farklılıklarının farkında olmak durumundadır (Pedersen, 1987'den Akt. Odacı, 2003). Çünkü cinsiyet rolleri bir kültürden diğer kültüre, aynı kültürde bir gruptan diğer gruba farklılık gösterse de ekonomik koşullar, sosyal sınıf, ırk gibi pek çok faktörün etkisi erkek ve kadına uygun rolleri yansıtmaktadır (UNESCO, 2000). Dolayısıyla psikolojik danışmanın, danışanın cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını anlaması ve danışanı içinde bulunduğu kültürel bağlamda ele alması önem kazanmaktadır. Ayrıca özellikle son yıllarda psikolojik danışma alanında bir yeterlilik alanı olarak da görülmeye başlanan çokkültürlü psikolojik danışma anlayışı da kültürün psikolojik danışma sürecindeki önemini vurgulamakta, kültürün önemli bir unsuru olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin de psikolojik danışma sürecinde daha dikkatle ele alınmasına fırsat yaratmaktadır. Bu doğrultuda etkili bir psikolojik danışmanın, sosyal düzey, yetiştirilme ve cinsiyetle ilgili ortaya çıkan farklılıklara karşı duyarlı olması beklenmektedir (Corey, 2008). Psikolojik danışmanların danışanlara en iyi hizmeti sunabilmek için cinsiyet rollerinin etkisinin farkında olması gerektiği vurgulanmakta (Bilge & Ulukaya, 2011; Scher & E.Good, 1990); psikolojik danışma sürecinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin yok sayılması ise felakete davetiye olarak görülmektedir (Scher & E.Good, 1990).

Psikolojik danışmanın kendini tanımasının, zayıf ve güçlü yanlarının farkında olmasının, kendi güçlerini tanımasının ve kendini kabul etmesinin, değişime açık olmasının, kendi yaşamını biçimlendiren tercihler yapmasının (Corey, 2008) gereği ile ilişkili olarak düşünüldüğünde de etkili bir psikolojik danışmanın kendi cinsiyet rolü kurallarının (Scher & E.Good, 1990) ve tutumunun farkında olması beklenmektedir (Collison, 1981). Cinsiyet rollerinin etkisinin farkındalığına ilişkin diğer bir husus psikolojik danışmanların da mesleki yönüyle cinsiyet ayrımcılığının etkilenmesidir. Psikolojik danışmanlık mesleğinin

kadınların hakim olduğu bir meslek olarak görüldüğü belirtilmekte (Bilge ve Ulukaya, 2011; Michel, Hall, Hays, ve Runyan, 2013), bazı araştırma bulguları da erkek psikolojik danışman öğrencilerinin kendilerinin psikolojik danışma alanında yeri olmadığını hissettiklerini göstermektedir. Bununla birlikte, cinsiyet ayrımı danışmanların seçimlerini, psikolojik danışmanın etkilerini ve psikolojik danışmaya ilişkin algıyı etkilemektedir (Michel ve diğ., 2013). Dolayısıyla psikolojik danışman cinsiyet rolünün kendi yaşamına, tercihlerine, tutum ve algılarına etkilerini iyi analiz edebilmelidir.

Bunun yanı sıra, toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin psikolojik yardım alma niyetini etkilemesi yönüyle de psikolojik danışma sürecinde önemlidir. Örneğin erkek danışmanlarla psikolojik danışma, 1981'den beri ele alınmakta, cinsiyet rolünün psikolojik yardım aramaya etkisi, erkeklerde cinsiyet rolü karmaşasının psikolojik danışmada ele alınması, erkeklik gibi konular çalışılmaktadır (Evans, 2013). Geleneksel erkek rolünün, erkeklerin psikolojik yardım arama davranışını ve tutumunu etkileyebildiği ve erkeklerin yalnızca psikolojik danışma/ psikoterapiyi etkili bulmada değil yardım arama sürecinin başlatılmasında da zorluk yaşadığı bilinmektedir (McCarthy & Holliday, 2004). Araştırma sonuçları, geleneksel cinsiyet rollerinin etkisiyle erkeğin psikolojik yardım almaya daha olumsuz, kadınların psikolojik yardım almaya daha olumlu bir tutum gösterdiğini (Berger, Levant, McMillan, Kelleher & Sellers, 2005; Kalkan & Odacı, 2005; Erkan, Özbay, Cihangir-Çankaya & Terzi, 2012; Topkaya ve Meydan, 2013), duyguların ifade edilmesi ve erkeğin rollerine ilişkin geleneksel tutumun psikolojik yardım almaya ilişkin olumsuz tutumla ilişkili olduğunu (Good, Dell & Mintz, 1989) ortaya çıkarmıştır. Ayrıca erkeklerin psikolojik problemlerinin katı cinsiyet rolleriyle ilişkili olduğu, erkeklerin erkek cinsiyet rollerine ilişkin katı duygu, düşünce ve davranışlarının ciddi psikolojik ve kişilerarası problemleri yordadığı bilinmekte, bu doğrultuda danışma sürecinde danışanın, erkeklik ideolojisinin ne olduğunun, erkeklik algısının danışanın problemiyle ilgisinin ve çocukluk cinsiyet rollerinin yetişkin işlevlerini nasıl etkilediğinin belirlenmesiyle ilgili stratejilerin kullanılmasının önemi vurgulanmaktadır (O'Neil, 2013).

Benzer şekilde, geleneksel cinsiyet rolleri özellikle kadınlarda sınırlayıcı unsurlardan biri olarak görülmektedir. Bireyin problemlerinin artmasına yol açan sosyal ve kültürel unsurları göz önünde bulundurmanın danışma sürecinde önemli bir gereklilik olduğu düşüncesini temel alan feminist terapi de, psikoterapide kültürün etkisini ve özellikle kadınların kimlik gelişimini, benlik kavramını, hedef ve isteklerini etkileyen baskın kültürü ele almayı vurgulamaktadır. Feminist terapiye göre toplumsal cinsiyet rolü beklentileri bir insanın kimliğini doğumdan itibaren derin şekilde etkilemekte ve yetişkin kişiliğinde derinlere kök salmaktadır (Corey, 2008). Feminist terapinin vurguladığı üzere, kadınların deneyimlediği pek çok duygusal, bilişsel ve davranışsal güçlükler doğrudan toplumsal mesajlarla ilişkilidir. Örneğin yeme bozukluklarının kadınlarda görülmesindeki artış, kadınlara toplumda sıklıkla ve yoğun olarak güzelliğin zayıflıkla ilişkili olduğu mesajının verilmesiyle açıklanmaktadır. Yine depresyon ve kaygının kadınlarda erkeklere göre daha yaygın olarak görülmesinin, kadınların deneyimlediği güçsüzlük, yalnızlık ve rol karmaşası duygularının bir sonucu olabileceği düşünülmektedir. Kadınlığı, bakım ve koruyuculuk, işbirliği ve duyguların ifadesiyle; erkekliği ise bireysellik, özyeterlilik ve rekabet ile ilişkilendiren kültürlerde kadınların ikinci plana atıldığı öne sürülmektedir (Seligman, 2006).

Görüldüğü üzere, cinsiyet rolleri pek çok yönüyle psikolojik danışma hizmetlerinin konusu olmaktadır. Söz konusu cinsiyet ayrımı danışmanların seçimlerini, psikolojik danışmanın etkilerini ve psikolojik danışmaya ilişkin algıyı etkilemektedir (Michel ve diğ., 2013). Psikolojik danışma sürecinin önemli bir ögesi olarak danışanlar, pek çok açıdan toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi ile yardım almaya gelmektedir. Çünkü danışanlar, kendi biyolojik cinsiyetini merkeze alan bir kişiliğe sahip olurken, kendisi için toplumda var olan değer yargılarını, inançları, önyargıları kabullenip içselleştirmektedir. Kişilik özelliklerinde olduğu gibi, danışanların meslek seçiminde, davranış biçimlerinin belirlenmesinde ve dış görünümüne ilişkin tutumlarında toplumsal cinsiyet rollerini algılama biçimlerinin etkili olduğu bilinmektedir (Vatandaş, 2007). Tüm bunlar psikolojik danışma sürecinde ele alınan konular olmasıyla yönüyle önemlidir. Psikolojik danışma sürecinin genel ilkeleri doğrultusunda, danışanın, olmak istediği kişi olmasında kendisini sınırlayan unsurları fark etmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda psikolojik danışman, danışma sürecinde, danışanın geleneksel cinsiyet rollerini sorgulamasına, kendilerine yüklenen rol ve sorumlulukların farkına varmasına destek olma rolünü üstlenmektedir. Bunun gereği olarak psikolojik danışmanlar, öncelikle kendi cinsiyet rollerinin ve sosyalleşme sürecinin, içselleştirdiği ve içselleştiremediği rol ve sorumlulukların, bu rol ve sorumlulukların oluşumuna ilişkin kendi deneyimlerinin ve kuşaklar arası davranış kalıplarının farkında olmalıdır. Bunun yanı sıra psikolojik danışmanlar, kişisel gücünün farkında olarak kendi ilişkilerinde ve mesleki deneyiminde neler yapabileceğine ilişkin bilgi ve donanımına sahip olmalı, özgür davranışlar geliştirebilmelidir. Bu doğrultuda, psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin gerekli farkındalığı kazanmasının, cinsiyete duyarlı bakış açısına sahip olmasının önemli olduğu düşünülmektedir (Corey, 2008). Bireylerin, yaşamını ve algılarını şekillendirme sürecine tanıklık ve eşlik etmek üzere eğitim alan psikolojik danışman adaylarına bu duyarlılığın kazandırılmasının,

toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önlenmesinde etkili olacağına inanılmaktadır. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin önleyici, geliştirici, çare bulucu, yöneltici, sağaltıcı kısacası tüm işlevlerinin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıyla bire bir örtüşmesi; lisans ve lisansüstü eğitim programları olan ve mezunlarının örgün ve yaygın eğitim, adalet, sağlık, sosyal hizmetler, kolluk kuvvetleri, endüstri vb. önemli alanlarda yardım mesleği elemanı olarak çalışmalarını nedeniyle Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) alanının toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına son derece önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. (Bilge & Ulukaya, 2011). Dolayısıyla bu çalışmada, psikolojik danışman adaylarına yönelik olarak düzenlenen "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Duyarlılığı" grup rehberliği programının, psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutumlarına etkisi incelenmiştir. Araştırma kapsamında, toplumsal cinsiyet rollerini duyuruluğu grup rehberliği programına katılan psikolojik danışman adaylarının (deney grubu) toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutum son test puanlarının, programa katılmayanlara (placebo ve kontrol grubu) göre anlamlı düzeyde artacağı düşünülmektedir. Araştırmanın sonuçlarının, psikolojik danışman eğitiminde toplumsal cinsiyet rollerini duyuruluğu kazandırılmasına ilişkin fikir vereceği ve benzer eğitim programlarının hazırlanmasında literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma Toplumsal Cinsiyet Rollerini Duyarlılığı grup rehberliği programının psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarına etkisinin incelendiği deneysel bir çalışmadır. Araştırmada ön-test, son-test ve izleme ölçümlü, deney, placebo ve kontrol gruplu 3x3 karışık desen için ANOVA kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2011). Bu desende, deney, kontrol ve placebo grupları birinci faktör iken, diğer faktör ön-test, son-test ve izleme ölçümlerini göstermektedir. Bu desene araştırmanın bağımsız değişkeni, Toplumsal Cinsiyet Rollerini Duyarlılığı Eğitim Programı, bağımlı değişken ise Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutumları'dır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2013 yılı bahar döneminde Ondokuz Mayıs Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Lisans Programına devam eden I. ve II. öğretim 1. ve 2. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma grubu ise yaşları 19-20 olan 27 kız, 3 erkek olmak üzere 30 öğrenciden oluşmaktadır. Bu araştırmanın deney ve placebo grubu, yapılan eğitim duyurusu sonucunda Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Grup Rehberliği Programı'na gönüllü olarak başvuran 20 öğrenciden seçilmiştir. 20 öğrenci puanlarına göre eşleştirilerek random olarak iki gruba ayrılmış, biri deney diğeri placebo grubu olarak belirlenmiştir. İki grubun da cinsiyet dağılımı 9 kız, 1 erkektir. Başvuran öğrencilerin hepsinin 1. ve 2. Sınıfa devam ettikleri göz önünde bulundurularak kontrol grubu da 1. ve 2. Sınıf öğrencilerine Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği uygulanması sonucu deney ve placebo grubunun puanları doğrultusunda belirlenmiştir. İzleme çalışması, grup rehberliği programının uygulanmasından 6 ay sonra gerçekleştirilmiştir. İzleme çalışmasının ardından placebo ve kontrol grubundaki katılımcılardan gönüllü olanlarla da ilgili grup rehberliği programı gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Ölçeği (TCRTÖ)

Zeyneloğlu ve Terzioğlu (2011) tarafından üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi için geliştirilen ölçek '5'li likert tipi' bir ölçektir. TCRT ölçeği, 38 madde ve 'eşitlikçi cinsiyet rolü', 'kadın cinsiyet rolü', 'evlilikte cinsiyet rolü', 'erkek cinsiyet rolü' ve 'geleneksel cinsiyet rolü' olmak üzere beş alt boyut içermektedir. Bu ölçek, öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutum cümlelerine; 'tamamen katılıyor' ise 5 puan; 'katılıyor' ise 4 puan; 'kararsız' ise 3 puan; 'katılmıyor' ise 2 puan; 'kesinlikle katılmıyor' ise 1 puan olacak şekilde puanlandırılmıştır. TCRT ölçeğinin Cronbach α değeri 0.92 bulunmuştur.

Deneysel İşlem

Araştırmanın bağımsız değişkeni araştırmacılar tarafından ilgili literatür (Dökmen, 2010) ve örnek eğitim programlarından (Uluslararası Af Örgütü, 2004; UNESCO, 2004) esinlenerek geliştirilen Toplumsal Cinsiyet Rollerini Duyarlılığı Grup Rehberliği Programı'dır. Program 6 hafta süresince devam eden yaklaşık 75-90 dakikalık grup rehberliği oturumlarından oluşmaktadır. Oturumlar haftada bir olmak üzere öğrencilerin ders saatleri dışında, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde uygulanmıştır. Deney grubuna uygulanan programın amacı, katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri hakkında farkındalığını arttırmak, cinsiyet rollerinin öğrenilmesi sürecini irdelemelerini, cinsiyet rollerinin bireyleri sınırlayıcı yönlerini fark etmelerini, birer psikolojik danışman adayı olarak önce kendilerini toplumsal cinsiyet rolleri yönüyle tanımlarını ve psikolojik danışman rolünde neler yapabileceklerini düşünmelerini sağlamaktır. Deney grubuna uygulanan Toplumsal Cinsiyet Rollerini Duyarlılık Grup Rehberliği programı hakkında genel bilgi aşağıda verilmiştir:

1. Oturum

- Programın genel amacı, içeriği ve işleyişi hakkında katılımcıları bilgilendirme
- Grup rehberliği oturumlarını yapılandırma (Amaç, yöntem, süre, sıklık, grup kuralları vb.)
- Gruba katılan üyelerin birbirini tanımalarını sağlama
- Katılımcıların toplumsal cinsiyet ile ilgili ilk tepkilerini anlama
- Katılımcıların toplumsal cinsiyet üzerine çalışma konusunda rahatlıklarını ve isteklerinin düzeylerini saptama
- Katılımcıların toplumsal cinsiyet- cinsiyet ayrımını kavramalarını sağlama
- Oturumun özetlenmesi ve sonlandırılması

2. Oturum

- Bir önceki oturumun özetlenmesi
- Kadın ve erkeğe ilişkin tanımlamalarla ilgili sunumun yapılması (Amaç: Katılımcıların kadın-erkeğe ve onların rollerine ilişkin kalıp yargılarının farkına varmasını sağlama)
- Toplumda kadın ve erkeğin ne anlama geldiğine dair yazılı basını incelemelerini sağlama (Gruplara ayrılan katılımcılardan, kendilerine verilen gazete ve dergilerden cinsiyet rollerine ilişkin kolaj çalışması yapılması istenir.)
- Yazılı medyanın toplumsal cinsiyet rolleri algısına etkisi üzerine paylaşımda bulunma
- Oturumun özetlenmesi ve sonlandırılması

3. Oturum

- Bir önceki oturumun özetlenmesi
- Medyanın etkisini incelemek amacıyla tarafından hazırlanan sunumun yapılması (Amaç: Katılımcıların, toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde görsel medyanın etkisini fark etmelerini sağlamak)
- Toplumsal cinsiyet rolleri açısından aile bireylerini değerlendirerek aile toplumsal cinsiyet soy ağacı oluşturmaları (Amaç: Katılımcıların, toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde ailenin etkisini fark etmelerini sağlamak)
- Öğrenilmiş davranışların nesiller arası geçişliliği üzerine paylaşımda bulunma
- Oturumun özetlenmesi ve sonlandırılması

4. Oturum

- Bir önceki oturumun özetlenmesi
- Bir kadın bir de erkeğin başkahramanı olduğu hikâye yazma (Amaç: Toplumsal cinsiyet rollerinin bireylerin hayatlarına etkisini irdelemek)
- Toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle yaptıkları hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları durumları yazma ve paylaşma (Amaç: Katılımcıların kendi toplumsal cinsiyet rollerini ve etkilerini fark etmelerini sağlamak)
- Oturumun özetlenmesi ve sonlandırılması

5. Oturum

- Bir önceki oturumun özetlenmesi
- Cinsiyete dayalı ayrımcılığa ilişkin bilgiler verilmesi (video aracılığıyla kadın- erkek çalışma, okuma, istihdam oranları vb. istatistiklerinin sunulması, Amaç: Cinsiyete dayalı ayrımcılığa ilişkin farkındalığı arttırmak)
- Katılımcıların iki gruba ayrılması ve kendilerine kadın ve erkeklerin hak ve sorumluluklarına ilişkin yasal düzenlemeler yapma yetkisi verildiğini düşünerek eşitliği sağlamaya yönelik en az beş öneri sunmalarının istenmesi
- Her katılımcıya "yapabileceklerim" tablosu dağıtılması. Tabloya toplumsal cinsiyet duyarlılığını arttırmak için neler yapabileceklerini yazmalarının istenmesi (Amaç: Katılımcıların toplumsal cinsiyet duyarlılığı konusunda neler yapabileceklerini fark etmelerini sağlamak)
- Oturumun özetlenmesi ve sonlandırılması

6. Oturum

- Tüm oturumların özetlenmesi
- Değerlendirme çizelgesinin doldurulması (Amaç: Eğitimin etkililiğini belirlemek)

- Toplumsal Cinsiyet Roller Tutum Ölçeğinin katılımcılara dağıtılması (Amaç: Katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını tekrar ölçmek)
- Oturumun özetlenmesi ve sonlandırılması

Araştırmada, deney grubunu deneklerin iyileşme beklentilerini diğer bir ifadeyle sadece eğitim programına katılmalarının yarattığı ve eğitim programına özgül olmayan etkileri kontrol etmek amacıyla (Akt. Göka, 2002) plasebo grubuna 6 hafta süresince 75-90 dakikalık oturumlar şeklinde araştırmanın bağımlı değişkeniyle ilişkisi olmayan video paylaşımlarını içeren bir grup rehberliği programı uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Uygulamaların başlamasından önce her üç gruba da Toplumsal Cinsiyet Roller Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Son test ölçümleri, uygulamaların son haftasında, izleme ölçümü ise uygulamalardan 6 ay sonra gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmaya uygun veri analizi tekniğini belirlemek amacıyla deney, plasebo ve kontrol gruplarının Toplumsal Cinsiyet Roller Ölçeği'nden ön test, son test ve izleme ölçümünden aldıkları değerlerin parametrik testlerin temel varsayımlarını karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Karışık desenler için ANOVA, "gözlemlerin bağımsızlığını", "puanların her bir gözenek için normal dağıldığı" ve aynı gözenekler için varyansların ve ölçümlerin ikili kombinasyonları için kovaryansların eşit olduğu" varsayımlarının karşılanmasını gerektirmektedir (Büyüköztürk, 2011). Bu varsayımların gerçekleşip gerçekleşmediğini test etmek amacıyla deney, plasebo ve kontrol gruplarının TCRTÖ'nin ön-test, son test ve izleme ölçümünden aldıkları puanların normal dağılıp dağılmadığına bakılmıştır. Her üç grubun puanlarının dağılımının normallik sınaması Shapiro Wilks testi aracılığı ile kontrol edilmiş ve verilerin normal dağılım gösterdiği görülmüştür ($p > .05$). Elde edilen değerler Tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 1: Deney(D), plasebo(P) ve kontrol(K) grubu ön test- son test puanlarına ilişkin değerler

Ölçek	Grup	N	Min.	Max.	\bar{x}	Ss	Shapiro Wilks
Toplumsal Cinsiyet Roller Tutum Ölçeği	D/ön test	10	148	169	157,1	5,47	.47
	K/ön test	10	151	169	157,5	5,10	.25
	P/ön test	10	145	165	155,1	6,39	.53
	D/son test	10	156	187	170	10,18	.75
	K/son test	10	143	171	156	9,94	.37
	P/son test	10	145	186	161,2	12,25	.34
	D/izleme	10	143	190	164,7	4,83	.58
	K/izleme	10	134	170	152,1	3,50	.94
	P/izleme	10	122	177	156	4,91	.34

Varyansların homojenliği (Levene) testinden elde edilen veriler ise ön test ($p=.514>.05$), son test ($p=.955>.05$) ve izleme ($p=.682>.05$) ölçümlerinde grupların varyansları arasında bir fark olmadığını göstermiştir. Araştırmada toplanılan veriler SPSS 17.0 ile analiz edilmiştir. Varsayımların sağlanmasından yola çıkarak verilerin analizi için "3x3 karışık desenler için ANOVA" kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın denencesi, Toplumsal Cinsiyet Roller Duyarlılığı grup rehberliği programına katılan psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutum son test puanlarının programa katılmayanların puanlarına göre anlamlı düzeyde arttığı yönündedir. Bu denence test edilmeden önce araştırmanın deney, kontrol ve plasebo gruplarının TCRTÖ'den elde ettikleri puanların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Deney, kontrol ve plasebo gruplarının TCRTÖ puan ortalamaları ve standart sapmaları

Grup	Ön test		Son test		İzleme	
	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss
Deney	157.1	5.46	170	10.17	165.7	15.47
Kontrol	157.5	5.1	156	9.94	152.1	11.08
Placebo	155.1	6.38	161,2	12.24	157.93	15.53

Deney, kontrol ve plasebo gruplarının ön-test ölçümünden aldığı ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı ANOVA ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının TCRTÖ Ön-test Ölçümlerinden Aldıkları Puanlara İlişkin Varyans Analizi Sonucu

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Gruplar Arası	33,067	2	16,53	.513	.604
Gruplar İçi	870,30	27	32,23		
Toplam	903,37	29			

Tablo 3'e göre, ortalamalar arasında anlamlı düzeyde bir fark olmadığı görülmektedir [$F(2,27) = .51, p > .05$]. Diğer bir deyişle deney, plasebo ve kontrol gruplarında bulunan deneklerin deneysel işlemde önceki toplumsal cinsiyet rolleri tutumları birbirine benzer olduğu görülmektedir.

Araştırmanın denencesini test etmek amacıyla deney, plasebo ve kontrol gruplarında bulunan katılımcıların TCRTÖ'nin ön-test, son-test ve izleme ölçümlerinden aldıkları puanların ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığı çift yönlü varyans analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Deney, Plasebo ve Kontrol gruplarının Ön Test, Son Test ve İzleme Ölçümlerinden Aldıkları TCRTÖ Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Gruplar Arası					
Grup (D/K/P)	1338.86	2	669.43	3.72	.03*
Hata	4850.7	27	179.65		
Gruplar İçi					
Test (Ön/Son/İzleme)	558.46	2	279.23	3.26	.04*
Grup*Ölçüm	676.66	4	169.16	1.97	.11
Hata	4622.20	54	85.59		

* $p < .05$

Deney, kontrol ve plasebo gruplarında bulunan katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği'nin ön-test, son-test ve izleme ölçümlerinden aldıkları puanlar üzerinde yapılan varyans analizi sonucunda, grup ana etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur [$F(2,27) = 3,72; p < .05$]. Başka bir deyişle, deney, kontrol ve plasebo gruplarının ön-test, son-test ve izleme ölçümlerinde, Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği'nden elde ettikleri puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark vardır. Deney, kontrol ve plasebo gruplarının TCRTÖ'den aldıkları puanlar üzerinde yapılan varyans analizi sonuçlarına göre farklı zamanlarda yapılan ölçümler arasında da anlamlı düzeyde fark olduğu görülmüştür [$F(2,54) = 3.26, p < .05$]. Bu bulgu, katılımcıların grup ayrımı yapılmaksızın, ön-test, son-test ve izleme ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı düzeyde olduğunu göstermektedir. Bulgularda, ortak etkinin ise (grup*ölçüm) anlamlı düzeyde olmadığı görülmektedir [$F(4,54) = 1,97, p > .05$].

Bulgular, grupların puan ortalamaları arasında ölçümlere ve zamana bağlı olarak anlamlı bir farkın varlığını göstermektedir. Yani gerçekleştirilen grup rehberliği sonucunda, bazı gruplarda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum puanları artmıştır. Bu artışın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla varyansın ve örneklemdaki gözlem sayısı eşit olduğu durumlarda kullanılan Tukey testi (Kayri, 2009) sonuçlarında, farkın deney ve kontrol gruplarının son test puanlarından kaynaklandığı ($p < .05$), son test puan ortalamalarının deney grubunun lehine olduğu görülmüştür (Tablo 1). Öte yandan son test ve izleme ölçümlerinde grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığı, ancak deney grubunun izleme puan ortalamalarının kontrol ve plasebo grubunun puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 1).

TARTIŞMA VE YORUM

Üç ayrı zaman diliminde gerçekleştirilen ölçümlerden elde edilen verilerin istatistiksel analizi sonucunda ulaşılan bulgular, araştırmanın "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Duyarlılığı grup rehberliği programına katılan psikolojik danışman adaylarının (deney grubu) toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutum son test puanları, programa katılmayanların puanlarına (plasebo ve kontrol grubu) göre anlamlı düzeyde artmıştır." şeklinde ifade edilen denencesinin doğrulandığını göstermektedir. Deney grubunda yer alan katılımcıların TCRTÖ'den aldıkları puanın kontrol grubuna göre anlamlı düzeyde arttığı, yani deney grubundaki katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Duyarlılığı grup rehberliği programı sonrasında, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin daha eşitlikçi tutum gösterdikleri görülmüştür.

Psikolojik danışma literatüründe yapılan araştırmalarda daha çok psikolojik danışman eğitiminde toplumsal cinsiyet konularının önemi ve bu konunun eğitim programlarında nasıl yer alması gerektiği tartışılmaktadır (Daniluk, Stein & Bockus, 1995; Dupuy, Ritchie & Cook, 1994; Hoffman, 1996; McClain, 1998; Stevens-Smith, 1992, 1995). Bu araştırmalarda, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri; danışanın getirdiği problemin, psikolojik danışman ve danışan arasındaki ilişkinin, psikolojik danışmada amaçların ve kullanılacak müdahalelerin önemli bir değişkeni olarak görülmektedir (Akt. Daniluk, Stein & Bockus, 1995). Cinsiyet rolleri, bir bireyin dünya görüşünü oluşturan önemli değişkenlerden biri olarak kabul edilmekte, bu dünya görüşünün ise kadın ve erkek için, heteroseksüel kadın ve erkek için ve gay ve lezbiyenler için farklı olabileceğine inanılmaktadır. Bireyin dünya görüşünü anlamak da etkili ve etik davranan bir psikolojik danışman olabilmek için önemli bir gereklilik olarak görülmektedir (Stevens-Smith, 1995). Dolayısıyla söz konusu araştırmalar, bu araştırmanın da amacını oluşturduğu gibi, psikolojik danışmanların önce kendilerinin, sonra danışanlarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farkındalık kazanmalarının gereğine vurgu yapmaktadır.

Literatüre bakıldığında, psikolojik danışmanların ya da psikolojik danışman adaylarının çalışma grubunu oluşturduğu bu amaçla gerçekleştirilen deneysel bir araştırma sonucuna ulaşamamıştır. Bu konuda ulaşılan başka bir deneysel çalışma ise, Millî Savunma Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında yapılan "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi, İşbirliği ve Eşgüdümün Artırılmasına Dair Protokol" kapsamında verilen "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eğitici Eğitimi"ne katılan 23 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, çalışma grubuna verilen eğitim ile katılımcıların toplumsal cinsiyet algıları ölçeğinden aldıkları puanların ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum puan ortalamalarının anlamlı derecede yükseldiği görülmüştür (Uzun, Erdem, Güç, Şafak-Uzun, Erdem, 2017). Bu iki araştırma sonucundan hareketle, yapılan deneysel işlemlerin yani verilen eğitimlerin, katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farkındalık kazanmalarını desteklediği düşünülmektedir.

Deneysel desende olmasa da farklı çalışma gruplarıyla gerçekleştirilen diğer araştırma sonuçları da eğitimlerin amaca hizmet ettiği düşüncesini desteklemektedir. Esen'in (2013) öğretmen adaylarıyla yürüttüğü çalışmasının sonuçlarında da benzer olarak, toplumsal cinsiyet konusundaki kısa süreli sistematik bir eğitimle bile katılımcıların, geleneksel değer yargılarını sorgulamaya başladıkları, kendi yaşamlarından başlayan bir değişim/dönüşüm motivasyonu kazandıkları gözlenmiştir. Yine, benzer içerikteki beş günlük bir çalışmaya katılan katılımcılardan, çalıştay sonunda alınan yazılı geribildirimlerde katılımcıların farkındalık düzeylerinin arttığı görülmüştür (Pardiwalla, 2012). Green, Selim, Gamal ve Mandil'in (2014) araştırmasında ise genç erkeklere yönelik düzenlenen altı aylık eğitim programının sonrasında katılımcıların ailede karar vermede sorumluluğu paylaşmaya, kamu hizmetine ve siyasal katılıma ve evle ilgili görevlere ilişkin cinsiyet rollerine dair öncekinden daha olumlu (eşitlikçi) bakış açısı kazandıkları görülmüştür. Dolayısıyla, kısa süreli eğitimlerin bile farklı hedef kitlelerinde toplumsal cinsiyet rollerini sorgulama, kalıplaşmış rollere ilişkin farkındalık kazanma gibi amaçlara hizmet edebildiği düşünülmektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, grupların son test ve izleme testi puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığını, ancak deney grubunun izleme puan ortalamalarının kontrol ve plasebo grubunun puan ortalamalarından yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca deney grubundaki puan artışının izleme ölçümlerinde düştüğü ancak yine de grubun ön test puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu grup rehberliği programının, kalıcılık etkisinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Katılımcılar katıldıkları grup rehberliği programı ile her ne kadar sorgulayıcı düşünmeye başlasa, farkındalık kazansa da sözü edilen cinsiyet rollerinin içselleştirilmesinde etkili olan aynı sosyal çevrede, toplumda ve ailede yaşamaya devam etmektedir. Tutum değiştirmenin güçlüğü ile birlikte düşünüldüğünde, düşünsel boyutta olması gerekene ilişkin farkındalıkları artsa dahi davranışları değiştirmek aynı oranda hızlı ve kalıcı olmamaktadır. Erden'in (2009) de belirttiği gibi, kısa süreli eğitimlerin yarattığı olumlu düşünce ve tutum değişikliklerinin uzun vadede devam edeceğini söylemek güçtür. Bu durum, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve medya işbirliği içerisinde kapsamlı ve uzun soluklu çalışmaların gereğini göstermektedir.

Ayrıca bulgular, plasebo grubundaki katılımcıların TCRTÖ'den aldıkları puanların son test ölçümünde arttığını, izleme ölçümünde ise öntest puan ortalamasına düştüğünü göstermektedir. Her ne kadar katılımcılara deney ya da plasebo grubunda oldukları söylenmemiş olsa da, öğrencilerin aynı sınıfta olması katılımcıların birbirleriyle etkileşime geçme ve grup oturumlarını paylaşmış olma olasılığını ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Ayrıca 2. Sınıf öğrencilerinin "Cinsel Sağlık Eğitimi" dersinden de sorumlu oldukları göz önünde bulundurulduğunda cinsiyet rollerine ilişkin başka bir kaynaktan da bilgi edinme olasılıklarının var olduğu düşünülebilir. Ancak kontrol grubunda bir artış gözlenmemesi plasebo etkisini ortaya çıkarmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, psikolojik danışman adaylarına yönelik olarak düzenlenen “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Duyarlılığı” grup rehberliği programının, psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutumlarına etkisi incelenmiştir. Araştırmanın sonuçları, Toplumsal Cinsiyet Rollerini Duyarlılığı grup rehberliği programının, deney grubunda yer alan psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine eşitlikçi tutum geliştirmelerini desteklediğini göstermektedir. Türkiye’de toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin gerçekleştirilen araştırmalar, deneysel çalışmalardan ziyade öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının nasıl olduğunu ortaya koymaya yöneliktir. Söz konusu araştırmalarda yaygın olarak üniversite öğrencileri ile çalışıldığı, üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının ve bu tutumlarının farklı değişkenlerle ilişkisinin incelendiği dikkat çekmektedir (Aylaz, Güneş, Uzun, & Ünal, 2014; Başçı & Giray, 2016; Çelikkaleli & Kaya, 2016; Dinç & Çalışkan, 2016; Öngen & Aytac, 2013; Pesen, Kara, Kale, & Abbak, 2017; Sis Çelik, Pasinlioğlu, Tan & Koyuncu, 2013; Vefikuluçay ve diğ., 2007; Yaman-Efe & Ayaz, 2013; Yılmaz ve diğ., 2009). Araştırma sonuçlarında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha geleneksel bir bakış açısına sahip olduğu (Dinç & Çalışkan, 2016; Öngen & Aytac, 2013; Vefikuluçay ve diğ., 2007; Yaman-Efe & Ayaz, 2013; Yılmaz ve diğ., 2009) ve öğrencilerin cinsiyet rollerine ilişkin önyargı içeren görüşlerinin sürdüğü görülmüştür. Örneğin bir araştırmada, sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin genel olarak toplumsal cinsiyet bakış açısına duyarlı görüşlere sahip oldukları ancak halen toplumsal cinsiyet önyargılarını içeren görüşlerinin de devam ettiği belirlenmiştir (Yaman-Efe & Ayaz, 2013). Bu sonuçlar, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutum kazandırmak için kalıcı izler bırakacak çalışmalara ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmalarda, üniversitelerde, temel mesleki bilginin yanı sıra toplumsal cinsiyet rollerine yönelik düzenlenecek eğitim programları ile öğrencileri bilinçlendirilerek, eşitlikçi tutum ve bakış açısı kazandırılmasının gereği vurgulanmaktadır (Dinç & Çalışkan, 2016; Sis Çelik ve diğ., 2013). Bununla birlikte araştırmalarda örneklem grubu olması nedeniyle genellikle öğretmen yetiştirme programlarında toplumsal cinsiyet rolleri duyarlılığını kazandırmaya yönelik ders ve eğitimlerin yer almasının güçlü bir ihtiyaç olduğu, bu doğrultuda eğitim kurumunun bir parçası olarak öğretmenin tüm öğrencilere eşitlikçi bir öğrenme ortamı yaratabileceği (Erden, 2009) vurgulanmış, öğretim müfredatının toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısı yönünden gözden geçirilmesi ve öğrencilere yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısını geliştirecek etkinlikler düzenlenmesi önerilmiştir (Yaman-Efe & Ayaz, 2013).

Öte yandan psikolojik danışmanlık mesleğini yürüten ve yürütecek kişilerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki farkındalık düzeylerini arttırmayı amaçlayan yalnızca bir araştırmaya ulaşılabilmektedir (Bilge & Ulukaya, 2011). Bu durum, psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının, sundukları hizmetlere etkisinin tartışılmasına ve yeni çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Öyle ki toplumsal cinsiyetin, sosyal ilişkileri anlamak için önemli bir açılım olduğu düşünüldüğünde (Dedeoğlu, 2000) psikolojik danışma sürecinde önemli bir unsur olarak başta sosyal ilişkileri olmak üzere yaşam tarzı, kararları ve sorunları danışanların cinsiyet rollerinden etkilenmektedir. Dolayısıyla psikolojik danışma sürecinde psikolojik danışmanın toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılarının ve rol beklentilerinin etkilerinin tüm yönleriyle farkında olması danışana yardımcı olma ihtimalini arttırmaktadır (Arıcı, 2013). Özellikle çiftlerle ve ailelerle etkili çalışabilmek için de psikolojik danışmanların toplumsal cinsiyet rol kalıplarına ve olası önyargılara değinmesi önerilmektedir (Trepal, Wester & Shuler, 2008). Bu doğrultuda psikolojik danışmanlar, cinsiyet rollerine dayalı kalıp yargıları, rol beklentilerini ve bunların bireylerdeki etkilerini kapsamlı bir şekilde ele alabilmelidir. Bu konudaki bilgi ve becerileri ise psikolojik danışmanların meslek eğitimi sırasında edinmesi en muhtemel yoldur. Yurt dışı literatürde de toplumsal cinsiyet konularının eğitim programına nasıl dahil edilebileceği tartışılmakta, farklı modeller çerçevesinde olası program çıktıları tartışılmaktadır (Daniluk, Stein & Bockus, 1995; Dupuy, Ritchie & Cook, 1994; Hoffman, 1996; Stevens-Smith, 1995). Örneğin Hoffman (1996), psikolojik danışman eğitiminde toplumsal cinsiyet konularının eğitim programlarına dahil edilmesini ele aldığı çalışmada, müfredatta yalnızca bir ders olarak yer almasını yetersiz bulmakta; öğretim elemanları, yönetim, klinik çalışmalar ve süpervizyon olmak üzere psikolojik danışman eğitim programlarının tüm boyutlarını kapsaması gerektiğini vurgulamaktadır. Araştırma sonuçlarından da yola çıkıldığında, toplumsal cinsiyet konularının eğitim programlarının tüm boyutlarını kapsayacak şekilde programlara dahil edilmesinin, daha kalıcı izli değişiklikler yaratmada daha etkili olacağına inanılmaktadır.

Türkiye’de de lisans eğitimi sırasında bazı dersler aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerine değinilse de bir psikolojik danışman yetkinliği olarak ele alınmasının gereği doğrultusunda toplumsal cinsiyet rollerine duyarlılık konusunun lisans programında daha kapsamlı olarak yer alması gerekmektedir. Bu doğrultuda 2015 yılında Yüksek Öğretim Kurulu’nun (YÖK) yükseköğretim kurumlarında, “Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dersi”ne nasıl yer verilebileceğine, yükseköğretim kurumlarının yöneticilerine,

idari ve akademik personeline ve öğrencilerine toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığı kazandırmak için neler yapılabileceğine ilişkin çalışmaları mevcuttur. Yapılan çalışmalar ışığında "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" dersinin bu kavramsal alanda aynı veya farklı bir adla yükseköğretim programlarında üniversitelerimizin yetkili kurullarınca alınacak karar doğrultusunda zorunlu veya seçmeli ders şeklinde yer almasına veya her yarıyıl bir bilimsel etkinlik düzenlenmesine karar verilmiştir (YÖK, 2015). Bu gelişmeler söz konusu ihtiyacın giderilmesi için olumlu adımlar olarak görülmektedir. Ancak psikolojik danışman yetiştiren, sınırlı sayıda lisans ve lisansüstü programlarında bu dersin yer aldığı görülmektedir. Bu noktada yıllar içerisinde bu sayının artması gerektiğine inanılmaktadır. Pek çok araştırmancının da vurguladığı üzere, bu araştırmancının bulguları da bu duyarlılığının kazandırılması için daha uzun soluklu ve kapsamlı çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Araştırmancının sonuçlarından yola çıkılarak; a) psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine duyarlı bir bakış açısı kazanmaları için lisans eğitiminde sorumlu oldukları diğer derslerin içeriğine uygun olarak bilgi ve deneyimlerini arttırmalarının sağlanması, b) psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine duyarlılığını arttırmaya yönelik daha fazla araştırma yapılması, bu noktada duyarlılığın içselleştirilmesini, kalıcı davranış değişikliği yaratılmasını destekleyen ve güçleştiren etkenlerin belirlenmesi, c) lisans programında psikolojik danışman adaylarına toplumsal cinsiyet rollerine duyarlılığı kazandırmaya yönelik en azından seçmeli derslerin açılması, d) yalnızca seçmeli ders açılmasının ya da eğitimlerin düzenlenmesinin yeterli olmayacağı düşünülerek Bilge ve Ulukaya'nın (2011) da belirttiği gibi psikolojik danışman adaylarının özellikle hem teorik/uygulamalı alan derslerinde hem de toplumsal sorumluluk projelerinde toplumsal cinsiyet rollerine duyarlılığın kazandırılmasına yönelik çalışma ve çabaların sürmesi, e) psikolojik danışman eğitimcilerinin bir araya gelerek çalışmalar, projeler vb. etkinlikler planlaması ve yürütmesi, f) herhangi bir eğitime katılmamış, ancak alanda hizmet veren psikolojik danışmanlara da toplumsal cinsiyet rollerine duyarlılığı kazandırılmasına yönelik eğitimlerin düzenlenmesi ve söz konusu meslek elemanlarının alanda bu konuda karşılaştıkları güçlükleri ve olası çözüm yollarını paylaşabilecekleri bir platformun oluşturulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKIN, A. ve DEMİREL, S. (2003). "Toplumsal cinsiyet kavramı ve sağlığa etkileri", *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), s. 73-81.
- ARICI, F. (2013). Çeşitli gruplarla psikolojik danışma, (S. T. Gladding) içinde *Psikolojik Danışma* (N. Acar, Çev. Ed., s. 103-121). Ankara: Nobel.
- ATİŞ, F. (2010). *Ebelik/ hemşirelik 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- AYLAZ, R., GÜNEŞ, G., UZUN, Ö. & ÜNAL, S. (2014). "Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rolüne yönelik görüşleri", *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 23(5), s. 183-189.
- BAŞÇI, B. & GİRAY, S. (2016). "Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının çok değişkenli istatistiksel tekniklerle analizi", *Journal of Life Economics*, 3(4), s.117-141
- BHASIN, K. (2000). *Understanding Gender*, <http://www.scribd.com/doc/35149940/Kamla-Bhasin-Gender>. adresinden erişilmiştir.
- BİLGE, F. ve ULUKAYA, S. (2011). "Toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliği çerçevesinde Türkiye'de psikolojik danışmanların eğitimi", *XI. Ulusal Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri*. İzmir.
- BORA, A. (2008). *Sivil toplum kuruluşları için toplumsal cinsiyet rehberi*, Ankara: Odak Ofset Matbaacılık.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2011). *Deneyisel desenler*, (3. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- COREY, G. (2008). *Psikolojik danışma kuram ve uygulamaları*, (T. Ergene, Çev.) Ankara: Mentis Yayıncılık.
- CROSE, R., NICHOLAS, D. R., GOBBLE, D. C., ve FRANK, B. (1992). "Gender and wellness: A multidimensional systems model for counseling", *Journal of Counseling ve Development*, 71(2), s. 149-156.
- ÇELİK, A. S., PASINLIOĞLU, T., TAN, G., & KOYUNCU, H. (2013). "Üniversite öğrencilerinin cinsiyet eşitliği tutumlarının belirlenmesi", *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 21(3), s. 181-186.
- ÇELİKALELİ, Ö. & KAYA, S. "Üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerine göre ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma, psikolojik dayanıklılık ve duygusal yetkinlik inancı.", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 6(2), s. 187-212.
- DANILUK, J.C., STEIN, M. & BOCKUS, D., (1995). "The ethics of inclusion: gender as a critical component of counselor training", *Counselor Education and Supervision*, 34(4). s. 294-307
- DEMİR, K. N. (2006). "Kültürel Değişimlerin reklamlarda kadın ve erkek rol-modellerine yansımaları", *Fırat University Journal of Social Science*, 16 (1), s. 285-304
- DİNÇ, A., & ÇALIŞKAN, C. (2016). "The perspectives of university students on gender roles", *Journal of Human Sciences*, 13(3), s. 3671-3683.
- DÖKMEN, Z. Y. (2010). *Toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DUPUY, P. J., RITCHIE, M. H. ve COOK, E. P. (1994). "The inclusion of women's and gender issues in counselor education programs: A survey.", *Counselor Education and Supervision*, 33(4), s. 238-248.
- ECEVİT, Y. (2010). *İşgücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliği el kitabı*. http://statik.iskur.gov.tr/tr/proje_protokol/kad_ist_des_BC_kitapcik_18022010_sm.pdf adresinden erişilmiştir.
- ERDEN, F. T. (2009). "A course on gender equity in education: Does it affect gender role attitudes of preservice teachers?", *Teaching and Teacher Education*, 25(3), s. 409-414.
- ERSOY, E. (2009). "Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği (Malatya Örneği)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), s. 209-230.
- ESEN, Y. (2013). "Hizmet öncesi öğretmen eğitiminde toplumsal cinsiyet duyarlılığını geliştirme amaçlı bir çalışma", *Eğitim ve Bilim*, 38(169), s. 280-295.

- EVANS, M. P. (2013). "Men in counseling: A content analysis of the journal of counseling ve development and counselor education and supervision", *Journal of Counseling ve Development*, 91(4), s. 467-474.
- GÖKA, E. (2002). "Plasebo kavramı ve plasebo etkisi". *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(1), s. 58-64.
- GREEN, C. P., SELİM, M., GAMAL, A., ve MANDİL, O. (2014, 04 16). *Promoting gender sensitivity among boys in Egypt*. CEDPA: http://www.cedpa.org/files/847_file_APHA_Poster_in_CEDPA_colors.pdf adresinden erişilmiştir.
- GÜMÜŞOĞLU, F. (2008). "Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet", *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), s. 39-50.
- HOFFMAN, R. M. (1996). "Gender: Issues of power and equity in counselor education programs", *Counselor Education & Supervision*, 36(2), s. 104-112
- KAHRAMAN, S. D. (2010). "Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik görüşlerinin belirlenmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 3(1), s. 30-35.
- KARAKOÇ, F. (2005). "Toplumsal cinsiyet eşitliği ve ulusal mekanizmanın rolü", *III. Temel Sağlık Hizmetleri Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, (s. 15-18). Manisa.
- KAYPAK, Ş. (2014). "Toplumsal cinsiyet bakış açısından kente bakmak". *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), s. 344-357.
- KAYRI, M. (2009). "Araştırmalarda gruplar arası farkın belirlenmesine yönelik çoklu karşılaştırma (Post-Hoc) teknikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), s. 51-64.
- MCCLAIN, A. L. (1997). *Gender issues in counseling: A survey of counseling psychology doctoral students*, Unpublished Doctoral dissertation, Texas: A&M University. EBSCO HOST veritabanından elde edilmiştir.
- MICHEL, R. E., HALL, S. B., HAYS, D. G., ve RUNYAN, H. I. (2013). "A mixed methods study of male recruitment in the counseling profession", *Journal of Counseling & Development*, 91(4), s. 475-482
- OAKLEY, A. (1985). *Sex, gender and society: Towards a new society*, USA: Arena
- O'NEİL, J. M. (2013). "Gender role conflict research 30 years later: An evidence-based diagnostic schema to assess boys and men in counseling", *Journal of Counseling ve Development*, 91(4), s. 490-498.
- ÖNGEN, B. ve AYTAÇ, S. (2013). "Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi", *Sosyoloji Konferansları*, 48, s. 1-18.
- ÖZDEMİR, M. (2010). "Türkiye'deki reklâmlarda toplumsal cinsiyet ve sunumu", *Millî Folklor*, 22(88), <http://www.millifolklor.com> adresinden 20.08.2012 tarihinde erişilmiştir.
- PARDIWALLA, M. (2012). *Report on Gender Mainstreaming Training Workshop*. Republic of Seychelles. <http://www.genderseychelles.gov.sc/Resources/GenderTraining%20workshop%20report%20Jan2012.pdf> adresinden erişilmiştir.
- PESEN, A., KARA, İ., KALE, M., & ABBAK, B. S. (2016). "Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı ile çatışma ve şiddete ilişkin farkındalık düzeylerinin incelenmesi", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(11), s. 325-339
- SABANCI ÜNİVERSİTESİ TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN ÇALIŞMALARI FORUMU (2015). *Uluslararası Akademide Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İyi Örnekler Sempozyumu Çalıştay Raporu ve Politika Belgesi*. <http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/akademi14122015.pdf> adresinden erişilmiştir.
- SELİGMAN, L. (2006). *Theories of counselling and psychotherapy*, (Second Edition), New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- STEVENS-SMITH, P. (1992). "Feminist family therapy issues: Awareness in training", *The Family Psychologist*, 8, s. 14-15
- STEVENS-SMITH, P. (1995). "Gender issues in counselor education: Current status and challenges", *Counselor Education and Supervision*, 34(4), s. 283-293.
- TERZİOĞLU, F. ve TAŞKIN, L. (2008). "Kadının toplumsal cinsiyet rolünün liderlik davranışlarına ve hemşirelik mesleğine yansımaları", *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(2), s. 62-67.
- TREPAL, H. C., WESTER, K. L., ve SHULER, M. (2008). "Counselors'-in-training perceptions of gendered behavior", *The Family Journal*, 16(147), s. 147-154.
- ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ. (2004). *Hakları gerçeğe dönüştürmek*. Ankara: Uluslararası Af Örgütü Yayınları.
- UNESCO. (2000). *Gender sensitivity*. Module 5 (Wilma Guez & John Allen, Düz.) http://www.unesco.org/education/mebam/module_5.pdf adresinden erişilmiştir.
- UNESCO. (2004). *Gender sensitivity*. Paris. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001376/137604eo.pdf> adresinden erişilmiştir.
- UNIFEM. (2007). *Training manual on gender and CEDAW*. (A. S. Maria, S. M. Candelaria, ve S. Earn, Düz.) Ateneo Human Rights Center. http://cedaw-seasia.org/docs/Philippines/P9_CEDAWTrainingManual_PhilJA.pdf adresinden 13.05.2014 tarihinde erişilmiştir.
- UZUN, Z., ERDEM, S., GÜÇ, K., ŞAFAK UZUN, A. ve ERDEM, E. (2017). "Toplumsal cinsiyet algısı ve toplumsal cinsiyet rollerine eğitimin etkisi: Deneysel bir çalışma.", *Journal of Human Sciences*, 14(1), s. 678-693. doi:10.14687/jhs.v14i1.4354
- VATANDAŞ, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*(35).29-56
- VEFİKULUÇAY, D., ZEYNELOĞLU, S., EROĞLU, K., ve TAŞKIN, L. (2007). "Kafkas Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları", *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, s. 26-38.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION. (1988). *The world health report*. Geneva, Switzerland.
- YAMAN-EFE, Ş., ve AYAZ, S. (2013). "Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin toplumsal cinsiyete ilişkin görüşleri", *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History*, 21(3), s. 118-126.
- YILMAZ, D. V., ZEYNELOĞLU, S., KOCAÖZ, S., KISA, S., TAŞKIN, L., ve EROĞLU, K. (2009). "Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), s. 775-792
- YÖK (2015). *Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı üniversite çalıştay sonuç raporu*. http://www.yok.gov.tr/documents/10279/15107493/kadin_calistayi_ile_ilgili_genel_kurulda_alinan_karar_29_05_2015.pdf/cf9a4bbf-4e7c-4b93-a5f8-075fd385e950 adresinden erişilmiştir.
- ZEYNELOĞLU, S. (2008). *Ankara'da hemşirelik öğrenimi gören üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- ZEYNELOĞLU, S., ve TERZİOĞLU, F. (2011). "Toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, s. 409-420.